

ประเภทอุตสาหกรรมที่ควรได้รับการสนับสนุนหรือให้ความสำคัญ
เพื่อให้เกิดการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค ตลอดจนช่วยแก้ปัญหาแรงงานอพยพ

1. อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเป็นหลัก ประกอบด้วย

- อุตสาหกรรมทอแหวน
- อุตสาหกรรมผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป
- อุตสาหกรรมดอกไม้ประดิษฐ์
- อุตสาหกรรมเจียรไนพลอย และเครื่องประดับ
- อุตสาหกรรมของเด็กเล่นทำด้วยไม้ยางพารา

2. อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรอุตสาหกรรม ประกอบด้วย

- อุตสาหกรรมแปรรูปมะเขือเทศ และผัก/ผลไม้กระป๋อง
- อุตสาหกรรมผลิตเมล็ดพันธุ์พืช
- อุตสาหกรรมสกัดน้ำมันพืช
- อุตสาหกรรมผลิตไม้อัดจากขานอ้อย
- อุตสาหกรรมผลิตนมพร้อมดื่ม
- อุตสาหกรรมฟอกหนัง และผลิตภัณฑ์จากหนังสัตว์

3. อุตสาหกรรมวิศวกร ประกอบด้วย

- อุตสาหกรรมผลิตเครื่องจักรกลการเกษตร

4. หัตถอุตสาหกรรม ประกอบด้วย

- ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม
- ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย และผ้าอื่น ๆ
- เครื่องปั้นดินเผา

อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเป็นหลัก

ภาคอีสานเป็นแหล่งของแรงงานที่สำคัญ เนื่องจากแรงงานมีความอดทน ขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์ และสามารถฝึกให้ปฏิบัติงานได้

เป็นแรงงานค่อนข้างมีฝีมือ เนื่องจากมีการโยกย้ายไปทำงานแถบกรุงเทพฯ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งไปทำงานในต่างประเทศ

แรงงานที่อพยพส่วนใหญ่พร้อมที่จะย้ายกลับมาทำงานในถิ่นเดิมของตนเมื่อสะสมรายได้ได้จำนวนหนึ่ง ประกอบด้วยความแออัด และค่าครองชีพที่สูงในกรุงเทพฯและภาคกลาง

ประเภทอุตสาหกรรมและรายละเอียด

1. อุตสาหกรรมทอแหวน

- ฐานการผลิตใหญ่อยู่ที่จังหวัดขอนแก่น (4 โรงงาน) และจังหวัดร้อยเอ็ด (1 โรงงาน) โรงงานแต่ละแห่งค่อนข้างใหญ่ มีเงินลงทุนสูงกว่า 100 ล้านบาทขึ้นไป และมีการจ้างงานกว่า 500 คนขึ้นไป นอกจากนี้ยังสามารถแจกจ่ายงานไปยังครัวเรือนอีกนับพันครอบครัวในท้องถิ่นให้ช่วยผลิตได้ ซึ่งนับได้ว่าเป็นแหล่งรายได้สำคัญ
- ผลิตภัณฑ์แหวนทั้งหมดส่งจำหน่ายให้ผู้ใช้ทั้งในและต่างประเทศ
- ภาวะอุตสาหกรรมแหวนนับว่ามีแนวโน้มที่แจ่มใส โอกาสและศักยภาพด้านการส่งออกมีเพิ่มขึ้น และมีความเป็นไปได้สูง เนื่องจากมีต้นทุนการผลิตต่ำ คุณภาพได้มาตรฐาน และความต้องการของตลาดมีค่อนข้างมาก

2. อุตสาหกรรมผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป

- ส่วนใหญ่จะเป็นรูป Sub-Contract โดยมีบริษัทแม่ในกรุงเทพฯเป็นผู้ดำเนินการด้านตลาดเองทั้งหมด
- ตลาดการส่งออกยังอยู่ในเกณฑ์ดี ทำให้มีแนวโน้มที่แจ่มใส อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอุตสาหกรรมจะเกิดขึ้นในภาคแล้ว แต่หากการส่งออก การตลาด และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ยังคงอยู่ในกรุงเทพฯอยู่ก็จะทำให้มูลค่าเพิ่มส่วนหนึ่งไม่ตกแก่ภาคอีสาน ดังนั้น จึงควรให้การพัฒนาโดยการส่งเสริมและกระตุ้นกิจกรรมด้านการตลาดให้กระทำในภาคมากขึ้น
- อนาคตสามารถพัฒนาเป็นฐานการผลิตสำคัญของประเทศได้ เนื่องจากต้นทุนการผลิตที่ต่ำ และราคาที่คืนที่ไม่สูงนักเมื่อเทียบกับภาคกลาง

3. อุตสาหกรรมดอกไม้ประดิษฐ์

- ส่วนใหญ่เป็นการผลิตในครัวเรือน โดยมีผู้ผลิตในกรุงเทพฯ ได้แจกจ่ายส่งงานมาให้ชาวบ้าน โดยอาจแยกเป็นชิ้นงานหรือเป็นการผลิตดอกไม้ทั้งดอก และมีโรงงานผลิตดอกไม้ประดิษฐ์ที่จังหวัดสุรินทร์ 1 โรงงาน
- ปัญหาอุปสรรคคือ ยังนำเข้าวัตถุดิบจากต่างประเทศ และแรงงานในภาคยังไม่คุ้นเคย จำเป็นต้องมีการฝึกอบรมคนงาน ทำให้อุตสาหกรรมไม่ขยายตัวเร็วเท่าที่ควร
- อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมดอกไม้ประดิษฐ์จัดเป็นอุตสาหกรรมการส่งออกที่น่าสนใจของภาคได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีการพัฒนาหรือให้การช่วยเหลือด้านการจัดหาวัตถุดิบ และฝึกฝีมือแรงงานในภาค

4. อุตสาหกรรมเจียรไนพลอยและเครื่องประดับ

- แรงงานส่วนใหญ่ในภาคได้รับประสบการณ์จากการไปทำงานเจียรไนพลอยในกรุงเทพฯ และภาคตะวันออก แล้วนำเอาฝีมือกลับมาทำในบ้านเดิม นอกจากนี้ยังมีนักธุรกิจใจในกรุงเทพฯ นำมาเจียรไนพลอยมาแจกจ่ายให้ทำตามหมู่บ้านต่าง ๆ ด้วย ในปัจจุบันมีงานเจียรไนพลอยกระจัดกระจายไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในหลายจังหวัดในภาค เช่น หมู่บ้านโนนพันเรือ จังหวัดขอนแก่น และหมู่บ้านสร้างมิ่ง จังหวัดอุบลราชธานี
- งานเจียรไนพลอยในระดับหมู่บ้าน จะมีพ่อค้าท้องถิ่นรวบรวมเพื่อนำไปจำหน่ายให้พ่อค้าหรือผู้ส่งออกในกรุงเทพฯ โดยความต้องการตลาดยังมีสูง แต่มีปัญหาด้านวัตถุดิบมีราคาแพง และไม่มีในท้องถิ่น ทำให้กิจการจำเป็นต้องลงทุนในเงินทุนหมุนเวียนสูง ดังนั้น การขยายตัวของอุตสาหกรรมจึงยังค่อนข้างจำกัด จึงจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนาขึ้นอีกต่อไปในภาค

5. อุตสาหกรรมของเด็กเล่นทำด้วยไม้ยางพารา

- ปัจจุบันมีโรงงานที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด
- ตลาดต่างประเทศยังมีความต้องการ และเป็นอุตสาหกรรมที่รองรับการส่งเสริมการปลูกไม้ยางพาราที่รองรับการส่งเสริมการปลูกไม้ยางพาราในภาคที่จะสามารถผลิตได้ในเชิงพาณิชย์ในโอกาสต่อไป แม้ว่าปัจจุบันยังมีปัญหาด้านวัตถุดิบ ซึ่งจะต้องซื้อจากภาคอื่นบ้าง

- โดยภาพรวมอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเป็นหลักนับเป็นความหวังอีกอย่างหนึ่งสำหรับการพัฒนาการส่งออกของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจากภาคอีสาน จากการศึกษาอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพฯมีการขยายตัวอย่างมากมาย ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของแรงงานจากภาคอีสานออกไปเป็นจำนวนมาก แต่หลังจากที่การลงทุนในกรุงเทพฯมีสภาพแออัด และเกิดการถีบตัวของค่าครองชีพทำให้เกิดการผลิตสูงขึ้น อุตสาหกรรมที่ยังมีโอกาสด้านการตลาดดีจำเป็นจะต้องแสวงหาแหล่งหรือฐานในการผลิตแห่งใหม่ ภาคอีสานจึงเกิดเป็นพื้นที่หลักที่จะรองรับการขยายตัวในกลุ่มนี้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานที่ตรงกับความเข้มแข็งของภาค ดังนั้น ศักยภาพในการขยายตัวของอุตสาหกรรมนี้จึงยังมีความเป็นไปได้สูง และจะเป็นกลุ่มที่จะช่วยพัฒนาการส่งออกของภาคได้อย่างจริงจัง อนึ่ง ในระยะแรกของการเกิดอุตสาหกรรมนี้ในภาคอีสานนั้นมีเพียงการผลิต ส่วนการตลาด การส่งออก และการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ ยังจะต้องพึ่งพากรุงเทพฯเป็นหลัก ดังนั้น หากได้มีการสนับสนุนส่งเสริมและให้ความช่วยเหลืออุตสาหกรรมเหล่านี้ให้พัฒนาจนสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้นในด้านการตลาด การส่งออก รูปแบบ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ควบคู่ไปกับการขยายตัวของอุตสาหกรรมในภาคจะช่วยให้อีสานได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเต็มที่ และอุตสาหกรรมนี้จะสามารถช่วยเป็นหลักในการพัฒนาการส่งออกของภาคได้ในภายภาคหน้าต่อไป

อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเกษตรอุตสาหกรรม

ผลิตภัณฑ์ต่อเนื่องกับการเกษตรอุตสาหกรรมโดยเน้นการดำเนินการอย่างครบวงจรนับเป็นอุตสาหกรรมที่กำลังมีความสำคัญ และขยายตัวอย่างรวดเร็วในภาคอีสาน ลักษณะของการดำเนินงานเริ่มต้นจากการเพาะปลูกพืช โดยมี การนำเอาวิทยาการและการจัดการอย่างมีระบบเข้าไปใช้เพื่อลดความเสี่ยงด้านการผลิตและประกันผลผลิต เมื่อได้ผลผลิตแล้วจึงนำมาแปรรูปในโรงงานแล้วจำหน่ายออกสู่ตลาด อุตสาหกรรมที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้แก่

1. อุตสาหกรรมแปรรูปมะเขือเทศ และผัก/ผลไม้กระป๋อง

- ปัจจุบันภาคอีสานเป็นแหล่งผลิตมะเขือเทศใหญ่ที่สุดในประเทศ โดยมีโรงงานแปรรูปมะเขือเทศ 10 โครงการ และมีโรงงานผัก/ผลไม้กระป๋อง 3 โครงการ โดยทางโรงงานส่วนใหญ่จะมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูก โดยทางโรงงานมักจะจัดหาเมล็ดพันธุ์หรือต้นกล้า

และบางแห่งยังจัดหาปุ๋ยและสารเคมีให้ด้วย ซึ่งการส่งเสริมดังกล่าวมักจะทำภายใต้สัญญา การซื้อขายล่วงหน้าในราคาประกันระหว่างโรงงานและเกษตรกร

- ตลาดยังมีความแจ่มใสทั้งในและต่างประเทศ
- ปัญหาคือแต่ละโรงงานจะต้องหาวัตถุดิบซึ่งขึ้นอยู่กับฤดูกาล เพื่อป้อนโรงงานให้สามารถเดินเครื่องได้ตลอดทั้งปี ทั้งนี้ จะต้องสร้างให้เกษตรกรมีความมั่นใจตลาด เพื่อเป็นแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญป้อนโรงงานต่อไป นอกจากนี้ทางการจะต้องมีการวิจัยพันธุ์เพื่อให้วัตถุดิบมีคุณภาพ

2. อุตสาหกรรมผลิตเมล็ดพันธุ์

- ปัจจุบันการผลิตเมล็ดพันธุ์ในประเทศยังไม่ทันกับความต้องการ และมีการนำเข้าจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก
- เดิมการผลิตจะอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานของรัฐ ซึ่งทำได้ไม่เพียงพอ ทางรัฐมีนโยบายส่งเสริมให้เอกชนเข้ามาลงทุนผลิตมากขึ้นตามการพัฒนาด้านการเกษตรอุตสาหกรรมที่มีอย่างต่อเนื่อง
- เป็นอุตสาหกรรมที่เหมาะสมสำหรับภาคอีสาน เพราะต้องใช้แรงงานค่อนข้างมาก และทำรายได้ให้กับเกษตรกรในเกณฑ์ค่อนข้างสูง โดยภาวะการตลาดมีแนวโน้มที่ดี
- ปัญหาคือ การผลิตเมล็ดพันธุ์เป็นงานที่ค่อนข้างใหม่ มีความละเอียด พิถีพิถัน ซึ่งต้องฝึกฝนเกษตรกรขึ้น และจะต้องมีการวิจัยค้นคว้าสายพันธุ์ใหม่ ๆ ตามที่ลูกค้าต้องการ

3. อุตสาหกรรมสกัดน้ำมันพืช

- ปัจจุบันมีโรงงานสกัดน้ำมันเพียง 2 โรง
- ปริมาณวัตถุดิบที่มีอยู่ในภาคมีปริมาณมาก (รำ ถั่วเหลือง ถั่วลิสง) แต่ปัญหาการขยายตัวในอุตสาหกรรมนี้ยังมีบ้าง เนื่องจากเกษตรกรขาดระบบการวางแผนการปลูกในระยะยาว และการพยากรณ์ปริมาณผลผลิตและราคาของผลผลิตการเกษตรแต่ละประเภททำได้ยาก ทำให้ผู้ลงทุนขาดข้อมูลที่เพียงพอเพื่อตัดสินใจลงทุน ดังนั้น จึงควรส่งเสริมให้มีการทำสัญญาซื้อขายล่วงหน้ากับเกษตรกร เพื่อสร้างความมั่นใจร่วมกันอย่างจริงจัง
- ตลาดส่วนใหญ่ยังคงเป็นตลาดในประเทศซึ่งยังมีความต้องการสูง

4. อุตสาหกรรมผลิตไม้อัดจากขานอ้อย

- ปัจจุบันในภาคอีสานมีโรงงานน้ำตาล 10 โรงงาน ซึ่งถือเป็นแหล่งผลิตใหญ่ของประเทศ (กว่า 1/3 ของประเทศ) โดยมีโรงงานผลิตไม้อัดจากชานอ้อยเพียง 2 โรงงาน คือ ที่จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดชัยภูมิ
- โรงงานน้ำตาลดังกล่าวสามารถส่งเสริมให้ครบวงจรได้เช่นเดียวกับโรงงานน้ำตาลขอนแก่น ซึ่งมีทั้งโรงงานผลิตไม้อัดจากชานอ้อย และ โรงงานผลิตเฟอร์นิเจอร์จากไม้อัดจากชานอ้อยในบริเวณเดียวกัน
- ปัจจุบันมีปัญหาขาดแคลนไม้เพื่อผลิตเฟอร์นิเจอร์ ขณะที่ตลาดเฟอร์นิเจอร์ยังมีความต้องการมาก

5. อุตสาหกรรมผลิตนมพร้อมดื่ม

- ปัจจุบันภาคอีสานมีกิจการที่ดำเนินการฟาร์มโคนมขนาดใหญ่อยู่ที่ฟาร์มโชคชัย อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา นอกจากนั้นเป็นการเลี้ยงของชาวบ้าน ซึ่งรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือสหกรณ์ภายใต้การส่งเสริมขององค์การส่งเสริมการเลี้ยงโคนม (อ.ส.ค.) นมที่ได้จากฟาร์มทั้งหมดจะจำหน่ายให้กับ โรงงานผลิตนมพร้อมดื่มที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่น
- ความต้องการในประเทศมีการขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ และยังไม่พอกับความต้องการ ขณะเดียวกันยังมีการนำเข้าจากต่างประเทศจำนวนหนึ่ง ดังนั้น จึงควรมีนโยบายที่ส่งเสริมการเลี้ยงอย่างจริงจังเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค และเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรมากขึ้น

6. อุตสาหกรรมฟอกหนังและผลิตภัณฑ์จากหนังสัตว์

- เนื่องจากมีการเลี้ยงสัตว์เป็นจำนวนมาก ปริมาณหนังดิบ และหนังคองเกลือ ซึ่งเป็นวัตถุดิบหนังจะมีมากตาม ทั้งนี้ ในภาคมีปริมาณเลี้ยงกระบือและโคคิดเป็นร้อยละ 71 และ 36 ของประเทศ ซึ่งเป็นฐานใหญ่ของประเทศ
- ตลาดผลิตภัณฑ์ทั้งในและต่างประเทศยังมีอยู่สูง
- เป็นอุตสาหกรรมที่รัฐให้การส่งเสริมและสนับสนุน โดย BOI มีมาตรการยกเลิการเก็บภาษีนำเข้าหนังดิบ และลดหย่อนอัตราภาษีนำเข้าเคมีภัณฑ์ที่ใช้ในการฟอกหนังอีกร้อยละ 10 จากเดิม อีกทั้งยกเลิการส่งออกหนังฟอกหนังอีกร้อยละ 10

อุตสาหกรรมวิศวกร

อุตสาหกรรมเครื่องจักรกลเกษตร ได้แก่ รถไถ เครื่องสูบน้ำ เครื่องหยอดเมล็ดพืช และเครื่องนวดข้าว

- เป็นอุตสาหกรรมที่ช่วยเกื้อหนุนแก่เกษตรกรในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เป็นการสร้างเสริมรายได้แก่ประชากรของจังหวัด
- ในปี 2536 การผลิตเครื่องจักรกลการเกษตรในภาคฯ มี 60 โรงงาน ส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดเล็กซึ่งควรได้รับการพัฒนาปรับปรุงให้ทันสมัยมากขึ้น
- ปริมาณการผลิตภายในประเทศยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ อีกทั้งประเภทของเครื่องจักรที่สามารถผลิตได้ภายในประเทศมีไม่กี่ชนิด และตลาดอินโดจีนยังมีความต้องการมาก

หัตถอุตสาหกรรม

ผลิตภัณฑ์หัตถอุตสาหกรรมเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการผลิตอยู่แล้วอย่างกว้างขวางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แนวทางการขยายตัวทางด้านปริมาณที่ผลิตได้ยังมีความไม่แน่ชัดนัก เนื่องจากในปัจจุบันได้มีการผลิตกันในหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นจำนวนมากอยู่แล้ว แต่โอกาสที่จะพัฒนาทางด้านมูลค่าของผลิตภัณฑ์ยังมีอยู่อีกมากหากได้รับการพัฒนาอย่างจริงจัง ดังนั้น การเพิ่มมูลค่าดังกล่าวจึงเป็นโอกาสของการขยายตัวทางอุตสาหกรรมดังกล่าวถึงต่อไป ได้แก่

1. ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม

- ภาคอีสานเป็นแหล่งผลิตผ้าไหมที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ โดยเฉพาะในระดับหมู่บ้าน จากการประมาณการหากชาวบ้าน 1 คน ทำงานเต็มที่จะสามารถทอผ้าไหมได้ถึงประมาณ 200 ตร.เมตร ต่อเดือน การสำรวจพบว่าหมู่บ้านที่ทอผ้าไหมอยู่กว่า 60 หมู่บ้าน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านมีชาวบ้านที่ทอผ้าไหมเป็นประจำอยู่อย่างน้อยประมาณ 20-30 ครัวเรือน ดังนั้น โดยการคำนวณอย่างคร่าว ๆ หากหมู่บ้านต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีฝีมือทางการทอผ้าไหมกันอย่างจริงจังจะสามารถมีกำลังการผลิตในระดับหมู่บ้านของภาคไม่น้อยกว่า 240,000 ตร.เมตร ต่อเดือน ซึ่งนับเป็นรายได้มหาศาลสำหรับชาวบ้านจำนวนนับพันครัวเรือน การประมาณการนี้เป็นการประมาณการในแบบอนุรักษ์นิยม และยังไม่รวมกำลังการผลิตของกิจการผ้าไหมขนาดใหญ่ และอุตสาหกรรมขนาดย่อมหรือร้านค้าในภาค
- ไหมไทยเป็นไหมที่มีลักษณะเฉพาะตัวเด่นชัด ถือเป็นงานหัตถกรรมที่กำลังได้รับความนิยมจากชาวต่างชาติอย่างมาก และสามารถขยายการผลิตเพื่อการส่งออกได้ดี

- ดังนั้น ความสำคัญอยู่ที่การส่งเสริมและพัฒนาด้านการผลิต การตลาด และผลิตภัณฑ์ ให้เกิดแก่เกษตรกร ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความร่วมมือหลายฝ่ายทั้งภาครัฐในเรื่องพันธุ์ใหม่ หม่อน และเทคโนโลยีการผลิตต่าง ๆ และภาคเอกชน ซึ่งอาจเป็นผู้ลงทุนหรือพ่อค้าคนกลาง เพื่อให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2. ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย

- เป็นแหล่งผลิตแหล่งใหญ่เช่นเดียวกับผ้าไหม
- ความนิยมของผ้าฝ้ายไทยอาจจะยังไม่มีควมกว้างขวางในตลาดต่างประเทศ แต่สินค้าดังกล่าวก็ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวไม่แพ้กัน ดังนั้น จึงคาดว่าผลิตภัณฑ์น่าจะมีโอกาสที่จะสามารถส่งออกได้มากขึ้น หากได้มีการพัฒนากันอย่างจริงจัง ดังนั้น การขยายตัวทางการลงทุนนี้จะช่วยให้การจำหน่ายในประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยว และสามารถช่วยให้เกิดการขยายตัวของการส่งออกของภาคได้อีกส่วนหนึ่ง
- ปัญหาและอุปสรรค การทอผ้าฝ้ายเป็นทางออกอีกทางหนึ่งของชาวบ้านที่ไม่มีเงินหมุนเวียนพอเพียงที่จะซื้อเส้นไหมมาทอ จึงหันมาทอผ้าฝ้ายและผ้าชนิดอื่น เนื่องจากวัตถุดิบมีราคาถูกกว่า ดังนั้น หากได้มีการปรับปรุงระบบการผลิตของกลุ่มทอผ้าไหมชาวบ้านที่ทอผ้าฝ้ายเหล่านี้ อาจหันกลับไปทอผ้าไหมแทน ทำให้ปริมาณการผลิตขาดลงไปส่วนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ก็ย่อมจะต้องมีอีกกลุ่มที่ยังยึดถือการทอผ้าฝ้ายอยู่

3. เครื่องปั้นดินเผา

- ปัจจัยสนับสนุนการลงทุน โดยที่เป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เก่าแก่เพียงพร้อมด้วยวัตถุดิบฝีมือแรงงาน และรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะและลวดลายเฉพาะตัว ซึ่งในปัจจุบันได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และเริ่มที่จะสามารถส่งออกได้
- ดังนั้น ควรจะมีการพัฒนาระบบการผลิตเพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพได้มาตรฐานและมีความประณีตสวยงามมากขึ้น หรืออาจเป็นการลงทุนของนักลงทุนใหม่ที่มีความรู้และความเข้าใจในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาของภาค และสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ขึ้นมาให้สามารถจัดจำหน่ายได้ในตลาดที่กว้างขวางขึ้น

จากแนวทางการขยายตัวของอุตสาหกรรมหัตถกรรมดั้งที่ได้เสนอมานี้ จะเห็นได้ว่าการขยายตัวในช่วงแรกนั้นจะเป็นการขยายตัวของการลงทุนเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ และสร้างโอกาสให้สามารถจำหน่ายได้ในตลาดระดับสูงขึ้นไป หลังจากนั้นจะเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความสำเร็จ

รูปหรือการใช้งานในรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น เช่น เสื้อผ้าสำเร็จรูป เครื่องใช้และเครื่องประดับ ฯลฯ
ซึ่งจะช่วยให้ผลิตภัณฑ์มีมูลค่าสูงขึ้นไปอีกได้